

— **Ko hono fakahoko 'o e Lao:**

— **Ko kinautolu 'oku nau ma'u 'a e Lao ('Ekesotosi 19:1-8)**

- ❖ — Ko e hā na'e ' omai ai ' e he ' Otuá ' a ' Isileli mei ' Isipité? Ke tauhi kiate ia ('Ekesotosi 5:1; 7:16; 8:1, 20; 9:1, 13; 10:3). 'I he' enau fai ia, te nau ma'u ai ha ngaahi lelei lahi (kau ai 'a e fonua ko Kenani).
- ❖ — 'I he mahina hono tolu hili ' enau mavahe mei ' Isipite, na'a nau ' apitanga ofi ki he Mo'unga ko Sainai. Na'e faka
- ❖ toka ai ' a e ngaahi fakava'e ki hono fokotu'u ' o e pule'anga ' Isilelí. Na'e fokotu'u ' e he ' Otua ha fuakava mo kinautolu, pea na'a nau tali ('Ekesotosi 19:1-8).
- ❖ — 'I he' etau tali 'a e fuakava, ko e ha ' e hoko ki ai 'a ' Isileli ('Ekesotosi 19:5-6)?
- ❖ (1) KAKAI MA'ONI'ONI: Te nau fakatapai kinautolu ki he ' Otua, pea fakaha Hono 'ulungaanga
- ❖ (2) PULE'ANGA 'O E KAU TAULA'EIKI: Te nau fakafehokotaki 'a e kakai kehe mo e ' Otua, pea ako'i kiate kinautolu 'ene ngaahi fono
- ❖ (3) KO HA KOLOA MAKEHE MEI HE ' OTUA: 'E ngaohi ' e he ' Otua 'a ' Isileli ko ha halanga ke fakamama'i ai 'a e mamani 'aki 'a e 'ilo fekau'aki mo la

— **Ko e Tokotaha Foaki Fono ('Ekesotosi 19:9-25)**

- ❖ — Ko hono fakahoko 'o e Fono 'a e ' Otua 'i Sainai ko ha me'a faka'ofa'ofa mo fakailifia (Hepelu 12:18-21). 'Oku 'ikai mateuteu ha taha ki ha me'a pehe. Ko ia ai, na'e fie ma'u ke tomu'a fakama'a 'a e kakai pea tauhi 'a e vamama'o totonu koe'uhi ke 'oua na'a faka'auha kinautolu 'e he naunau fakalangi ('Ekesotosi 19:10-12). Ko e ha na'e fie ma'u ai ke fai ha fa'ahinga fokotu'utu'u pehee?
- ❖ — Ko e ngaahi folofola na'e 'amanaki ke fai 'e he ' Otua kiate kinautolu ko hano fakahaa'i ia 'o Hono 'ulungaanga. Ko e talangofua kiate kinautolu ko e mo'ui; ko e talangata'a kiate kinautolu ko e mate ia. Na'e pau ke 'ilo'i kakato 'e ' Isileli 'a e mamafa mo e mahu'inga 'o e "ngaahi lea 'o e fuakava, ko e Fekau 'e Hongofulu" ('Ekesotosi 34:28).
- ❖ — Neongo 'e ngali fakailifia 'i he'ene fakamatala'i, ka 'oku ha mei he Lao 'a e lelei taha 'o e 'ulungaanga 'o e ' Otua: 'a e 'ofa (Loma 13:10).

— **Ko e Fekau 'e Hongofulu ('Ekesotosi 20:1-17)**

— 'Oku fakafe'iloaki 'e he ' Otua 'a e Lao 'aki hono fakamahino'i 'a hono tefito'i ngaue: "Kuo u huhu'i 'a kimoutolu mei he angahala, ko ia, ko e me'a 'eni kuo pau ke mou fai 'o fai atu mei he taimi ni" ('Ekesotosi 20:2). Ko e tauhi 'o e Lao, kiate kinautolu, ko e tali ia ki he Huhu'i. Ko ha tali ia 'o e 'ofa ki he 'ofa 'oku ma'u.

— "ko e 'ofa ko e fakahoko ia 'o e fono" (Loma 13:10)

(1) 'Ofa ki he ' Otua (Teu. 6:5; 'Ekesotosi 20:3-11): Faka'apa'apa'i mo faka'apa'apa'i 'a e ' Otua 'aki hono fakamu'omu'a la 'i he'etau mo'ui; faka'apa'apa'i 'a e ' Otua kae 'ikai fetongi la 'aki ha tamapua; faka'apa'apa'i 'a e huafa, ongoongo, mo e 'ulungaanga 'o e ' Otua; faka'apa'apa'i Hono 'aho malolo mo e lotu, 'a e Sapate

(2) 'Ofa ki ho kaunga'api (Lev. 19:18; 'Ekesotosi 20:12-17): Faka'apa'apa'i ho'o matu'a; faka'apa'apa'i 'a e mo'ui; faka'apa'apa'i 'a e nofomali; faka'apa'apa'i 'a e koloa 'a e kakai; faka'apa'apa'i 'a e ongoongo 'o e ni'ihiki kehe; Faka'apa'apa'i koe koe'uhi ke 'oua na'a 'uli'i ho 'ulungaanga 'e ha ngaahi holi siokita.

— **Ko e 'uhinga 'o e Lao:**

— **Ko e fatongia 'o e Lao.**

- ❖ — Ko e hā 'a e ni'ihiki 'o e ngaahi ngāue 'a e Laó? 'Oku ne malu'i kitautolu mei he kovi (Saame 119:104); 'oku ne 'omi kiate kitautolu 'a e poto (Teu. 4:6); 'oku ne 'omi kiate kitautolu 'a e tau'ataina (Semisi 2:12); 'oku ne 'omi kiate kitautolu 'a e melino (Saame 119:165); 'oku ne 'omi kiate kitautolu 'a e tu'umalie (Sosua 1:8); 'oku ne fakahaa'i 'a e angahala (Loma 7:7); 'oku ne tataki kitautolu kia Kalaisi (Kal. 3:24)
- ❖ — 'Oku 'ikai kau 'a e fakamo'ui 'i hono ngaahi fatongia (Kaletia 2:16). 'Oku hange 'a e Lao ko ha sio'ata 'oku ha mai ai 'etau ngaahi angahala (Semisi 1:23-25).
- ❖ — 'Oku 'ikai to'o 'a e ngaahi me'a 'i hono maumau'i 'o e sio'ata; 'oku 'ikai foki ke pehe 'a e tukunoa'i ia. Ka ka ne ta'e'oua 'a e "sio'ata" ['a e fono] he 'ikai ke tau 'ilo'i kuo 'uli'i kitautolu ['e he angahala], pea 'oku tau fie ma'u 'a e "holoholo" [Kalaisi] ke fakama'a kitautolu.
- ❖ — 'Oku mahino 'a e Tohi Tapu: 'Oku lelei 'a e Fono (Loma 7:12); ko e me'a fakafiefia 'a e fakalaulauloto ki ai (Saame 1:2). "'Oiaue, 'oku ou 'ofa lahi 'i ho'o fono! 'Oku ou fakalaulauloto ki ai 'i he 'aho kotoa" (Saame 119:97).

— **Ko e Lao ko ha tala'ofa.**

- ❖ — "Pea na'a ne fakaha kiate kimoutolu 'a 'ene fuakava 'a ia na'a ne fekau ke mou fai, ko e NGAACHI LEA 'E HONGOFULU, 'o ne tohi ia ki he maka lafalafa 'e ua" (Teutalonome 4:13, 'uluaki lea faka-Hepelu)
- ❖ — 'I he lea faka-Hepeluu, ko e tu'o tolu 'oku lave ki ai 'a e Fekau 'e Hongofulu, 'oku ui kinautolu ko e "ngaahi lea 'e hongofulu" ('Ekesotosi 34:28; Teu. 4:13; Teu. 10:4).
- ❖ — Tau fakakaukau ki he me'a ni. Ko e ha 'etau 'uhinga 'i he'etau pehe ki ha taha, "'Oku ou fai kiate koe 'eku lea"?
- ❖ — Ko hono mo'oni, 'oku 'ikai ke mau 'oatu ha me'a; 'Oku mau fai atu ha palomesi kiate koe. 'Oku mau fakapapau'i atu te mau fai ha me'a pau.
- ❖ — Ko ia ai, 'e lava ke liliu 'a e tefito'i lea faka-Hepelu ko e "dabar" ko e "lea" pe "tala'ofa." Sipinga: "Kuo te'eki ai ke tonounou ha fo'i lea [tapale] 'e taha 'i he'ene tala'ofa lelei kotoa pe [tapale], 'a ia na'a Ne tala'ofa 'o fakafou 'i He'ene tamaio'eiki ko Mosese" (1 Ngaahi Tu'i 8:56).
- ❖ — Ko e Fekau 'e Hongofulu ko ha ngaahi tala'ofa ia 'e hongofulu 'oku fai mai 'e he 'Otua kiate kitautolu, 'oku fakataumu'a ke tataki kitautolu 'i he hala totonu.

— **Ko e Lao ko e ngata'anga.**

- — Ko e fo'i lea "faka'osi" 'oku ngaue'aki ki he lao 'e Paula 'ia Loma 10:4 ko e "telos." Ko e hā 'a e 'uhinga 'o e fo'i lea ni?
- — Koe uhiga tefito koe: koe poini oku fakaha koe fakangatangata be koe taumua. 'I he faka'uhinga (ngaahi 'uhinga fika ua): ko e faka'osinga, ko e fakangata, ko e

ola, ko e taumu‘a. Ko hono ‘uhinga paú kuo pau ke fakapapau‘i ia ‘e he sētesi ‘oku ngāue‘aki aí.

- — Kapau te tau liliu eni ko “Ko Kalaisi ko e ngata’anga ia ‘o e lao,” ‘oku ‘ikai ke toe ‘i ai ha lao talu ‘a e pekia ‘a Sisu. Ko ia ai, ‘oku ‘ikai ha angahala. ‘E fakafepaki’i ‘e Paula ia ‘a ia tonu (Lom. 7:7).
- — Kapau te tau liliu “Ko Kalaisi ‘a e poini ‘oku tuhu ki ai ‘a e Lao,” ‘oku tu’uma’u ‘a Paula, he ‘oku kei ngāue ‘a e lao, pea ‘oku ne taki kitautolu kia Kalaisi (Lom. 3:31; Kal. 3:24).